

Паэзія ў прозе і проза ў паэзіі

Хочаш быць добрым пісьменнікам у прозе? — Пішы вершы...

Уладзімір Караткевіч.

Вы пазнаёміліся з двума рознымі відамі літаратурных твораў. І, здавалася б, ужо можаце арыентавацца ў вялікім кніжным моры, якое называецца мастацкай літаратурай: адна яе частка — паэзія, другая — проза...¹

Паміж паэзіяй і прозай няма рэзкага размежавання. У літаратуры можна сустрэць нямала твораў, напісаных пражайтнай мовай, але з выразнымі сродкамі паэзіі — павышанай эмацыянальнасцю, лірычным настроем, з яркімі выказваннямі, багатымі тропамі і інш. Дарэчы, у пражайтных творах, змешчаных у вучэбным дапаможніку, мы можам сустрэць прыметы паэзіі, напрыклад: «...Я чую. ...Я чую, як шуміць вецер, як размаўляюць вясною ручаі, як крычаць кнігаўкі, што прыляцелі на паплавы і лугі. Я чую шэпт першага лісця, гарачы, добразычлівы шэпт аб тым, што вось як прыгожа вакол...» (*Мікола Лупсякоў. «Мэры Кэт»*). У гэтых сказах асаблівая лірычная пранікнёнасць, задушэўнасць перадаюцца з дапамогай паўтораў («я чую»; «як»;

¹ Існуе і трэцяя частка — драматургія. Яна стане аб'ектам вывучэння ў VIII класе.

«шэпт»), што ўтвараюць своеасаблівую рытміку ў радках; метафар («размаўляюць ручаі», «шэпт лісця»), якія адухаўляюць прыродныя з’явы; эпітэты («гарачы», «добразычлівы»), якія ўпрыгожваюць прыроднае апісанне. Пра такія творы гавораць: **паэтычная** (або **лірычная**) **проза**. І гучаць яны, як вершы, хоць і напісаны пражанай мовай.

Паэзія і проза цесна звязаны — у выніку такога ўзаемадзеяння з’яўляецца асобная разнавіднасць твораў. Гэта **свабодны верш**. Знешне ён падобны да звычайнага верша: невялікі па аб’ёме, друкуецца ў слупок, кароткімі радкамі. Хоць і не мае строгага рытму, рыфмы, але часткі, падобныя ў будове, набываюць рытмічнасць за кошт інтанацыі. Па мове такія творы больш блізкія да прозы. Звычайна ў такіх вершах мы не сустраэнем шмат тропы, аўтар імкнецца да лаканізму, дакладнасці перадачы думкі. Такія творы часта змяшчаюць філасофскі роздум аўтара над рознымі з’явамі жыцця, што нярэдка пераўтвараецца ў **афарызм** — кароткі, арыгінальны, дакладны выраз, які ў сціслай, зручнай для запамінання форме ўтрымлівае глыбокую думку.

Тое, што ў літаратуры з’яўляюцца творы, якія спалучаюць у сабе якасці паэзіі і прозы, — з’ява натуральная. Літаратура развіваецца, становіцца ўсё больш разнастайнай па змесце і форме, яна здольна задавальняць самыя розныя густы і духоўныя патрэбы чытачоў.

1. Якія характэрныя рысы паэтычнай мовы вы можаце назваць? Паразважайце, ці заўсёды паэтычная мова ўласціва толькі вершаваным творам.
2. У якіх творах — пражаных або паэтычных — мова звычайна больш эмацыянальная, насычана мастацкімі зваротамі, тропамі, гучыць узнёсла, музычна, усхвалявана?
3. Чым свабодны верш адрозніваецца ад звычайнага?

Змітрок Бядуля

Бедны той, хто, апрача грошай, апрача багацця, каторае пры першым няшчасці счэзне дазвання, не мае скарбаў вечных — скарбаў душы.

Алаіза Пашкевіч.

ШЧАСЦЕ НЕ Ё ЗОЛАЦЕ

Мыла дзяўчынка бялізну кужэльную ў крыніцы. Стаяла яна на кладцы, закасаўшы рукавы з вышыўкамі, распусціўшы валасы русыя, пеючы песні дзявочыя.

Ехаў гасцінцам багаты паніч, ехаў, ды застанавіўся — відаць, дзяўчынка спадабалася яму. І давай ён гэткую гутарку весці:

— Я маю зямлі сем валок, стады мае багатыя, коні мае дарагія, парабкі мае адзін у адзін, як тыя дубы на ўзгорку. Пайдзі за мяне замуж, дзяўчынка!

— Ой, не пайду замуж за цябе: не трэба мне золата, серабра, не трэба багатага молайца. Я кахала аднаго — кахаць буду; цалавала аднаго — цалаваць буду. Ён у цябе парабкам служыць, па мне заўсёды тужыць...

Кланяўся пан нізка да зямлі — не памагло.

Кленчыў, як той жабрак пад акном, — не памагло.

Ой, шчасце не ў золаце, паны!

1. Над чым прымусіў вас задумацца твор Змітрака Бядулі?
2. Прачытайце ўголос гэты твор так, каб праз інтанацыйную выразнасць адчувалася яго ўзнёсласць, перадавалася яго высокая ідэя — «шчасце не ў золаце».
3. Як вы адносіцеся да рашэння гераіні аддаць перавагу парабку перад панічам?
4. Паразважайце, што робіць чалавека духоўна багатым або духоўна бедным. Ці залежыць гэта ад матэрыяльнага багацця? Пералічыце рысы характару чалавека, якія дазваляюць назваць яго «духоўным жабраком».
5. Паспрабуйце ўзнавіць аўтарскі тэкст (трэнажор па творы Змітрака Бядулі «Шчасце не ў золаце»).
6. Што дазваляе аднесці твор «Шчасце не ў золаце» да апавядання? Пры адказе звярніце ўвагу на праявітую мову, сюжэт, герояў (дзяўчына і паніч), дыялог.
7. Прадоўжыце аргументы. Пра твор «Шчасце не ў золаце» можна сказаць, што гэта лірычная проза. Па-першае, таму што гэтаму твору ўласціва павышаная эмацыянальнасць. Па-другое, радкі гучаць як верш, хоць і напісаны праявітай мовай:

Я кахала аднаго —
кахаць буду;
цалавала аднаго —
цалаваць буду.

Па-трэцяе,

8. Прывядзіце ў адпаведнасць прыказкі, прымаўкі і іх значэнне. Ці ёсць сярод іх тыя, якія адпавядаюць мастацкай ідэі твора «Шчасце не ў золаце»?

Да ўдачы не трэба прыдачы.

З мілым рай і ў шалашы.

Золата і ў смецці блішчыць.

Добрае, вартае нідзе не траціць сваіх якасцей, усюды прыкметна.

Кажуць пра нявесту добрую, прыгожую, якой з-за гэтых якасцей і пасаг не патрэбны.

З любімым чалавекам усюды добра, нават у цяжкіх умовах.

9. Вывучыце на памяць твор Змітрака Бядулі «Шчасце не ў золаце».